

اشاره

با بررسی پیشینهٔ حجاب در میان اقوام و ملل گوناگون به نظر می‌رسد لباس و پوشش به تدریج و بر اثر تمدن‌ها ایجاد نشده است، بلکه انسان‌های نخستین، یا به تعبیر بهتر، نخستین انسان‌ها، به‌طور فطری به آن گرایش داشته‌اند و بنا بر گواهی متون تاریخی، در اکثر قریب به اتفاق ملت‌ها و آیین‌های جهان، حجاب در بین زنان، معمول بوده است. در این نوشتار سعی شده است ابتدا تعریفی از واژه‌های حجاب و عفاف و مفاهیم مرتبط با آن‌ها ارائه گردد و همچنین تاریخچهٔ حجاب و وضعیت آن در میان اقوام و ملل گوناگون و آثار حجاب و عفاف مورد بررسی قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: حجاب، عفاف، لباس، ملل، پوشش عرفی، پوشش دینی، پوشش قانونی

مقدمه

حجاب همواره با حفظ و حراست و مراقبت همراه است. در واقع حجاب اسم چیزی است که به وسیلهٔ آن خود را می‌پوشاند و هر چیزی که بین دو شیء حائل می‌شود. با استناد بر آیهٔ حجاب (سورهٔ احزاب، آیهٔ ۵۳) اصل حجاب فقط برای همسران پیامبر اکرم (صلی‌الله‌علیه‌وآله) تشریح شده است. اما ستر یا پوشش، حفظ حدود، حریم، عفاف و ... مربوط به همهٔ زنان مؤمن و مسلمان است. در سال‌های اخیر از پوشش با تعبیر حجاب یاد می‌شود اما حجاب و ستر با هم مترادف نیستند. حجاب و پوشش حریم ظاهری ست و حدود مشخص شده در نگاه، گفتار و ارتباطات غیرکلامی، حریم غیرظاهری آنان است. به تعبیر بسیاری از افراد، پوشش مناسب شامل آراستگی، وقار و نظم در ظاهر است. بنا بر گواهی متون تاریخی، در اکثر قریب به اتفاق ملت‌ها و آیین‌های جهان، حجاب در بین

حجاب و پوشش در ادیان و ملل

مژگان شاپوریان

دبیر شهرستان زاهدان و مدرس دانشگاه فرهنگیان

زنان، معمول بوده است. تمام ادیان آسمانی، حجاب و پوشش زن را واجب و لازم شمرده‌اند. در ادیان زرتشت، یهودیت، مسیحیت و اسلام، همان‌طور که در ادامه بررسی خواهد شد، حجاب زنان امری لازم بوده است.

مفهوم لغوی حجاب

به گفته اهل لغت، این واژه به صورت متعدی و به معنای در پرده قرار دادن به کار می‌رود. «حجبت الشيء.. اذا سترته، و الحجاب: السُّتر... احتجبت الشمس في السحاب اذا تستترت فيهما. حجاب، پوششی است که روی شیء را فرا می‌گیرد و حجاب یعنی پرده... زمانی که خورشید در ابر فرو می‌رود عرب می‌گوید: احتجبت الشمس في السحاب» (ابن درید).

معنای لغوی عفاف

عفاف با فتح حرف اول، از ریشه «عفف» است. «عفت» حالت نفسانی است که مانع تسلط شهوت بر انسان می‌گردد و انسان عقیف کسی است که با تمرین و تلاش مستمر و با پیروزی بر شهوت، به این حالت دست یافته باشد (اصفهانی). پایه عفاف، خویشنداری است یا «عفت»: خویشنداری از آنچه حلال و زیبا نیست) و ردپایی از جنسیت یا اختصاص به جنس خاص (زن) در معنی لغوی عفاف، وجود ندارد (ابن منظور).

تاریخچه حجاب

حجاب در یونان و روم باستان

زنان یونانی در دوره‌های گذشته، صورت و اندامشان را تا روی پا می‌پوشاندند. این پوشش آن‌ها که شفاف و بسیار زیبا بود، در جزایر کورس و امبرجوسو و در دیگر جزایر ساخته می‌شد. زنان فنیقی نیز دارای پوششی به رنگ قرمز بودند. سخن درباره حجاب، در لابه‌لای کلمات قدیمی‌ترین مؤلفان یونانی نیز به چشم می‌خورد؛ از جمله «بنیلوب»، همسر پادشاه «عولیس» فرمانروای ایதாக نیز، با حجاب بوده است. زنان شهر «تیب» دارای حجاب خاصی بوده‌اند؛ به این صورت که حتی صورتشان را نیز با پارچه می‌پوشانده‌اند. این پارچه دارای دو منفذ بود که جلوی چشمان قرار می‌گرفت تا بتوانند ببینند. در اسپارته دختران تا موقع

ازدواج آزاد بودند ولی بعد از ازدواج خود را از چشم مردان می‌پوشاندند (دایرةالمعارف لاروس درباره پوشش زنان یونان باستان).

حجاب در هند

درست روشن نیست که حجاب قبل از نفوذ اسلام یا بعدها پس از آن در هند رواج یافته است. آنچه مسلم است این است که حجاب هندی نیز نظیر حجاب ایران باستان سخت و شدید بوده است. از گفتار **ویل دورانت** در جلد دوم «تاریخ تمدن» چنین بر می‌آید که حجاب هندی به وسیله ایرانیان مسلمان در هند رواج یافته است. (دورانت، ۱۳۷۸).

حجاب در ایران باستان

در ایران باستان زنان و مردان هیچ‌گاه برهنه ظاهر نمی‌شدند. آن‌ها به تناسب محل زندگی، آب‌وهوا، شیوه کار و زندگی هر شهر و روستا پوشش‌های گوناگونی داشتند، که نمونه آن‌ها را هم اکنون در پوشش زنان گیلکی، مازندرانی، کرد، لر، بلوچ، بختیاری و اقوام دیگر و زرتشتیان مشاهده می‌کنیم. از ویژگی‌هایی که در این گونه پوشش‌ها به شکل یکسان وجود دارد، نخست اینکه این پوشش‌ها با رنگ‌های طبیعت همگون‌اند، یعنی رنگ‌های سرخ، سبز، ارغوانی، زرد و دیگر رنگ‌ها در پوشش آنان بوده است. دوم اینکه در همه پوشش‌ها دستان زن و مرد برای اجرای کارها، به‌ویژه برای کشاورزی، آزاد بود. نمونه پوشش‌ها را در اقوام لر، کرد، بلوچ، گیلکی و... می‌توان یافت. (دورانت، ۱۳۷۸).

مادها

پوشش زنان در دوران مادها با توجه و تکیه بر نقوش برجسته برج مانده با پوشاک مردان یکسان بوده است. البته مرد و زن به واسطه اختلافی که میان پوشش سرشان وجود دارد، از هم تمیز داده می‌شوند. به نظر می‌رسد که زنان پوششی نیز روی سر خود گذارده‌اند و از زیر آن گیسوهای بلندشان نمایان می‌شده است. (ضیاءپور، ۱۳۰۷)

عفاف با فتح حرف اول، از ریشه «عفف» است. «عفت» حالت نفسانی است که مانع تسلط شهوت بر انسان می‌گردد و انسان عقیف کسی است که با تمرین و تلاش مستمر و با پیروزی بر شهوت، به این حالت دست یافته باشد (اصفهانی)

هخامنشیان

شد و خود را پوشاند تا چشم اسحاق به او نیفتد. (دورانت، ۱۳۷۸)

ب) حجاب در آیین یهود

در اصول اخلاقی «تلمود» - که یکی از کتاب‌های مهم دینی و در حقیقت فقه مدون و آیین‌نامه زندگی یهودیان است - آمده «اگر زنی به نقض قانون یهود می‌پرداخت، چنانچه مثلاً بی‌آنکه چیزی بر سر داشت به میان مردم می‌رفت و یا در شارع عام نخ می‌رشت یا با هر سنخی از مردان درد دل می‌کرد یا صدایش آن قدر بلند بود که چون در خانه‌اش تکلم می‌نمود همسایگان‌ش می‌توانستند سخنان او را بشنوند، در آن صورت مرد حق داشت بدون پرداخت مهریه او را طلاق دهد.» (دورانت، ۱۳۷۸)

ج) حجاب در آیین مسیحیت

در کتاب انجیل آمده است: پولس در رساله خود به قدنتیان تصریح می‌کند: «اما می‌خواهم شما بدانید که سر هر مرد، مسیح است و سر زن، مرد و سر مسیح، خدا. هر مردی که سر پوشیده دعا یا نبوت کند سر خود را رسوا می‌نماید. اما هر زنی که سر برهنه دعا کند، سر خود را رسوا می‌سازد؛ زیرا این چنان است که تراشیده شود. زیرا اگر زن نمی‌پوشد، موی را نیز ببرد و اگر زن را موی بریدن یا تراشیدن قبیح است، باید بپوشد؛ زیرا که مرد را نباید سر خود را بپوشد چون که او صورت و جلال خداست، اما زن جلال مرد است؛ زیرا مرد از زن نیست، بلکه زن از مرد است و نیز مرد به جهت زن آفریده نشده، بلکه زن برای مرد. از این جهت زن می‌باید عزتی بر سر داشته باشد، به سبب فرشتگان در دل خود انصاف دهید آیا شایسته است که زن ناپوشیده نزد خدا دعا کند.»

پس در جایی که برای دعا باید سر زن پوشیده باشد، به هنگام روبه‌رو شدن با نامحرم پوشش سر لازم‌تر خواهد بود و نیز در انجیل، در رساله پولس، به تیموتائوس می‌گوید: «و همچنین زنان خود را بیارایند به لباس حیا و پرهیز، نه به زلف‌ها و طلا و مروارید و رخت گران‌بها، بلکه چنان که زنانی را می‌شاید که دعوای دینداری می‌کنند به اعمال صالحه. (دورانت، ۱۳۷۸)

د) آیین زرتشتی

پوشاکی که بانوان زرتشتی از آن استفاده می‌کنند،

به نظر می‌رسد پوشش زنان در دوران هخامنشیان با دوران مادها چندان تفاوتی نکرده است. در این‌باره نوشته‌اند: از روی برخی نقوش مانده از آن زمان، به زنان بومی برمی‌خوریم که پوششی جالب دارند. پیراهن آنان پوششی ساده و بلند یا دارای راسته‌چین و آستین کوتاه است. به زنان دیگر آن دوره نیز برمی‌خوریم که از پهلو بر اسب سوارند. اینان چادری مستطیل بر روی همه لباس خود می‌افکندند و در زیر آن، یک پیراهن با دامن بلند و در زیر آن نیز، پیراهن بلند دیگری می‌پوشیدند که تا مچ پا نمایان می‌شده است. (ضیاءپور، ۱۳۰۷)

اشکانیان

لباس زنان اشکانی پیراهنی بلند تا روی زمین، گشاد، پرچین، آستین‌دار و یقه‌راست بوده است. پیراهن دیگری داشته‌اند که روی اولی می‌پوشیدند و قد آن نسبت به اولی کوتاه و ضمناً یقه‌باز بوده است. روی این دو پیراهن نیز چادر سر می‌کردند. چادر زنان اشکانی به رنگ‌های شاد و ارغوانی یا سفید بوده است. گوشه چادر در زیر یک تخته فلزی بیضی منقوش قرار می‌گرفت یا با دکمه‌ای که به وسیله زنجیری به گردن افکنده شده، بسته می‌شد. این چادر به نحوی روی سر می‌افتاده که عمامه (نوعی کلاه زنانه) را در قسمت عقب و پهلوها می‌پوشانیده است. در کتاب «پارتیان» آمده است: «زنان عهد اشکانی قبایی تا زانو بر تن می‌کردند، باشنلی که برافکنده می‌شد و نیز نقابی داشتند که معمولاً به پس سر می‌آویختند.» (ضیاءپور، ۱۳۰۷)

حجاب در ادیان بزرگ الهی

الف) حجاب در شریعت حضرت ابراهیم (ع)

در آیین مقدس حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) مسئله پوشش زنان، حائز اهمیت بوده است. در کتاب تورات چنین می‌خوانیم: «رفقه چشمان خود را بلند کرده و اسحاق را دید و از شتر خود فرود آمد. از خادم پرسید: این مرد کیست که در صحرا به استقبال ما می‌آید؟ خادم گفت: «آقای من است.» پس برقع خود را گرفته، خود را پوشانید.» از این بیان روشن می‌شود که پوشش زن در مقابل نامحرم در شریعت حضرت ابراهیم (علیه‌السلام) وجود داشته است؛ زیرا «رفقه» در مقابل اسحاق که به او نامحرم بود، از شتر پیاده

در کتاب انجیل آمده است: پولس در رساله خود به قدنتیان تصریح می‌کند: «اما می‌خواهم شما بدانید که سر هر مرد، مسیح است و سر زن، مرد و سر مسیح، خدا»

راهکارهای گسترش حیا، عفاف و حجاب در جامعه

۱. آگاهی‌بخشی به شیوه‌های جذاب و متناسب با ادبیات نسل جوان؛
۲. ارتقای سطح اخلاق و معنویات در جامعه، با استفاده از ابزار تشویقی و توسعه فرهنگ کتاب‌خوانی در زمینه اخلاق و معنویت؛
۳. مبارزه با مظاهر فساد و بی‌حرمتی و توجه به ورودی‌های فرهنگی از طریق ماهواره، اینترنت و ...؛
۴. جایگزین کردن برنامه‌هایی که با فرهنگ غنی دینی و ملی متناسب و در عین حال از جذابیت کافی برخوردار باشند؛
۵. توجه ویژه به دانش‌آموزان دبستانی و متوسطه و آموزش کارآمد و اصولی مفاهیم معنوی به آنان؛
۶. استفاده از رسانه ملی جهت تبیین باورهای دینی و مفاهیمی چون حیا، عفاف و ... در مجموعه‌های داستانی و فیلم‌های سینمایی؛
۷. ارائه الگوهای مناسب حجاب، با توجه به اوضاع زمانی و موفقیت‌های اجتماعی افراد (قالب‌سازی و شکل‌دهی، همخوان با محیط)؛
۸. اهتمام در فراهم کردن شرایط ازدواج و تسریع در آن برای جوانان. (اسحاقی، ۱۳۸۷)

نتیجه‌گیری

از بررسی و مقایسه حد و کیفیت حجاب در آیین‌های چهارگانه، استنباط می‌گردد که حجاب در آیین‌های دیگر، نسبت به اسلام از شدت بیشتری برخوردار بوده است. بنابراین، نه تنها اسلام واضع قانون حجاب نبوده، بلکه در جهت جلوگیری از افراط و تفریط‌هایی که در طول تاریخ در مورد حجاب به وجود آمده است، به قانونمندی کردن و تنظیم آن همت گماشته و آن را به صورتی متعادل، صحیح و متناسب با فطرت انسانی زن و غیرتمندی مرد، ارائه نموده است.

اگرچه رسم حجاب در بین اقوام غیرعرب مرسوم بوده اما حجاب در بین زنان عرب نشئت گرفته از اقوام دیگر نیست. حکم حجاب به طور واضح در سال هشتم هجری نازل شد و این زمانی بود که هنوز اسلام از جزیره‌العرب پای بیرون نگذاشته بود و به دنبال آن، زنان مسلمان عرب از این دستور پیروی کردند. در دو سال باقی‌مانده از عمر رسول خدا(ص) گزارش‌هایی موجود است که آن جناب با کسانی که هنوز خود را با وضعیت جدید تطبیق نداده بودند برخورد می‌نمود.

شبهاتی بسیار نزدیک به پوشاک بانوان نقاط دیگر کشور ما دارد. چنان که روسری آنان از نظر شکل و طرز استفاده، نظیر روسری بانوان بختیاری است و پیراهن، شبیه پیراهن بانوان لر در گذشته نزدیک است و شلوار، از لحاظ شکل و بُرش، همان شلوار بانوان کرد آذربایجان غربی است و کلاهک، همان کلاهک بانوان بندری است. (ضیاءپور، ۱۳۰۷)

هـ) پوشش زنان عرب قبل از اسلام

شواهد متعددی از قرآن حاکی از این نکته است که در جامعه عرب قبل از اسلام، زنان برای حضور در اجتماع پوشش مناسب و مطلوبی نداشتند. به همین دلیل، همسران پیامبر - صلوات‌الله و سلامه علیه‌وآله - از متابعت آن الگو منع می‌شوند: یا نساء النبی لستن كأحد من النساء ان اتقین فلا تخضعن بالقول فیطمع الذی فی قلبه مرض و قلن قولا معروفا و قرن فی بیوتکن و لا تبرجن تبرج الجاهلیه الاولی

ای همسران پیامبر، شما مانند هیچ یک از زنان [دیگر] نیستید. اگر سر پروا دارید پس به ناز سخن مگویید تا آنکه در دلش بیماری است، طمع ورزد و گفتاری شایسته گوید. و در خانه‌هایتان قرار گیرید و مانند روزگار جاهلیت قدیم زینت‌های خود را آشکار مکنید. (احزاب، ۳۲-۳۳).

دستورهای اصلاحی اسلام نسبت به پوشش زنان نیز حاکی از برخی نقص‌ها و کاستی‌ها در پوشش زنان آن دوره و فاصله آن با پوشش مورد سفارش اسلام است: یا ایها النبی قل لاوزاجک و بناتک و نساء المؤمنین یدنین علیهن من جلابیبهن ذلک ادنی ان یعرفن فلا یؤذین و کان الله عفورا رحیما. ای پیامبر، به زنان و دختران و به زنان مؤمنان بگو پوشش‌های خود را بر خود فروتر گیرند. این برای آنکه شناخته شوند و مورد آزار قرار نگیرند [به احتیاط] نزدیک تر است و خدا آمرزنده مهربان است احزاب، ۵۹.

همین نکته، از آیات سوره نور نیز که درباره آن‌ها بحث خواهد شد، فهمیده می‌شود. شأن نزول آیه ۳۰ سوره نور اشاره‌ای به کیفیت پوشش قبل از دستور حجاب دارد. در این شأن نزول آمده است: «کان النساء یتقنعن خلف آذانهن؛ زنان دنباله مقنعه خود را به پشت گوش‌های خود می‌انداختند.» بنابراین، گلو و بناگوش آن‌ها هویدا بود. تاریخ‌پژوهان نیز این نکته را که زنان جزیره‌العرب حجاب مناسبی نداشتند، تأیید می‌کنند. (جواد علی).

ای همسران پیامبر، شما مانند هیچ یک از زنان [دیگر] نیستید. اگر سر پروا دارید پس به ناز سخن مگویید تا آنکه در دلش بیماری است، طمع ورزد و گفتاری شایسته گوید

منابع

قرآن کریم

- انجیل، رساله پولس به تیموثائوس، باب دوم، فقره ۹ - ۱۵
تورات، سفر پیدایش، باب ۳، آیات ۶ - ۸ و ۲۰ - ۲۱
ابن درید، محمد، جمهره اللغة، ذیل واژه حجب
جواد علی، المفضل فی تاریخ العرب، ج ۴، ص ۶۱۷، یحیی جبوری، الجاهلیه، ص ۷۲ و مرتضی مطهری، همان، ج ۱۹، ص ۳۸۵-۳۹۱
دورانت، ویل، تاریخ تمدن، ترجمه ابوطالب صارمی و... انتشارات آموزش انقلاب اسلامی، چاپ سوم: تهران ۱۳۷۱
راعی اصفهانی حسین، مفردات الفاظ قرآن، ذوی القربی، قم، ۱۴۱۶ ق
سال‌نمای ۱۳۷۲، انجمن زرتشتیان تهران.
ضیاءپور، جلیل؛ پوشاک باستانی ایرانیان از کهن‌ترین زمان تا پایان شاهنشاهی ساسانیان، تهران